

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2019 | 2. SZÁM
LXI. ÉVFOLYAM

Takács Miklós

Néhány gondolat az avar kor anyagi kultúrájáról

Pap N.- Kitanics M. – Gyenizse P.- Szalai G. – Polgár B.
Sátorhely vagy Majs?

A mohácsi csata centrumtárságának lokalizálása

B. Szabó János

Két díván Budán. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem
és a magyarországi oszmán hódoltság elitje
(1630–1636)

Nagy Kornél

Az elképzelt „Aranykor”. Az erdélyi örmény katolikus (unitus)
egyház a 18. században

Novák Attila

Perről perre. Cionista mozgalom Budapesten az 1950-es években

---

Andreas Schmidt-Schweizer

A német egység mint kihívás Magyarország számára, 1989/1990

.....

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2019 | 2.
LXI. ÉVFOLYAM | SZÁM

.....

HU ISSN 0040-9634

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató, Molnár Antal igazgató
Nyomdai előkészítés:
MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

TARTALOMJEGYZÉK

LXI. évfolyam, 2019. 2. szám

TANULMÁNYOK

- Takács Miklós** • Néhány gondolat az avar kor anyagi kultúrájáról
a településrégész szemszögéből 165
- Pap Norbert- Kitanics Máté – Gyenizse Péter- Szalai Gábor –
Polgár Balázs** • Sátorhely vagy Majs? Földvár környezeti jellemzői
– A mohácsi csata centrumtériségének lokalizálása 209
- B. Szabó János** • Két díván Budán. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem
és a magyarországi oszmán hódoltság elitje (1630–1636) 247
- Nagy Kornél** • Az elképzelt „Aranykor”. Az erdélyi örmény
katolikus (unitus) egyház a 18. században 267
- Novák Attila** • Perről perre. Cionista mozgalom Budapesten az 1950-es
években 285
- Andreas Schmidt-Schweizer** • A német egység mint kihívás
Magyarország számára, 1989/90 311

MŰHELY

- Kádas István – Skorka Renáta – Weisz Boglárka** • Kereskedelmi források
a középkori magyar gazdaság szolgálatában 329

MŰHELY

KÁDAS ISTVÁN – SKORKA RENÁTA – WEISZ BOGLÁRKA

KERESKEDELMI FORRÁSOK A KÖZÉPKORI MAGYAR GAZDASÁG SZOLGÁLATÁBAN

A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal *Jelentős nemzetközi hatású, kiemelkedő eredményeket elért kutatócsoportok támogatása* (KH 18) pályázatán a *Kereskedelmi források a középkori magyar gazdaság szolgálatában* elnevezésű projekt kétéves támogatásban részesült (2018. december 1. – 2020. november 30.). A vállalkozás célja egy olyan latin és német nyelvű forrásokat tartalmazó kiadvány elkészítése, amely az Árpád-kortól a Zsigmond kor végéig veszi számba a kereskedelemtörténethez nélkülözhetetlen iratokat.

Az utóbbi időben tanúi lehettünk annak, hogy mind Magyarországon, mind külföldön egyre több önálló, tematikus forráskiadvány jelenik meg.¹ Magyarországi viszonylatban ezek a teljes szövegükben publikált dokumentumok kötődhetnek egy megyéhez,² egy város-

---

Kádas István, tudományos segédmunkatárs, MTA BTK TTI, az MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport (LP2015-4/2015) tagja, az NKFIH, KH 130 473. számú, *Kereskedelmi források a középkori magyar gazdaság szolgálatában* projekt résztvevője. Skorka Renáta, tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI, Középkori témacsoport, az MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport (LP2015-4/2015) tagja, az NKFIH, KH 130 473. számú, *Kereskedelmi források a középkori magyar gazdaság szolgálatában* projekt senior kutatója. Weisz Boglárka, tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI, Középkori témacsoport, az MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport (LP2015-4/2015) és az NKFIH, KH 130 473. számú, *Kereskedelmi források a középkori magyar gazdaság szolgálatában* projekt vezetője.

A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, az NKFIH alapból valósult meg.

- ¹ A 2004 előtt megjelent forráskiadványokhoz lásd Draskóczy István – Soós István: *Középkori oklevélpublikációk Magyarországon 1945–1990 között. Levéltári Közlemények* 62 (1991) 1–2. sz. 9–55.; Horváth Richárd: *Középkori oklevelek publikálása Magyarországon 1991–2004 között* (Szövegkiadványok és regeszták). *Levéltári Közlemények* 78 (2007) 2. sz. 3–34. Vö. Kosáry Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 2. Országos jellegű levéltárak és forráskiadványok*. Bp., 2003.; Solymosi László: *Jelentés a magyar diplomatika helyzetéről. A XX. század mérlege és a 2005. évi állapot. Századok* 141 (2007) 505–515.; Kosáry Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forráskiadványok*. Bp., 2008.
- ² Például Horváth Richárd: *Győr megye hatóságának oklevelei (1328–1525)*. Győr, 2005. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, tanulmányok 1); Uő: *Győr megye hatóságának oklevelei (1328–1525)*. Pótlások, 1412–1522. In: *„In labore fructus”. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye múltjából*. Szerk. Nemes Gábor – Vajk Ádám. Győr, 2011. 169–180.

hoz,³ egy családhoz,⁴ valamely egyházi⁵ vagy világi intézményhez.⁶ A példák sorát a regesztakötetekkel tovább lehet bővíteni.⁷ Az újonnan megjelentetett iratanyagok között azonban nem találunk gazdaságtörténethez, és azon belül kereskedelem-történethez kapcsolódó kiadványt, ami azért is figyelemre méltó, mert ellentétben a magyarországi helyzettel, külföldön (egyéb tematikus okmánytárak mellett) több olyan gyűjtemény is napvilágot látott az elmúlt években, amelyek az említett két témakörhöz hasonló forrásokat sorakoztattak fel. Ezek egy része a középkori Magyar Királyság területének csupán egyetlen településére vonatkozik,⁸ egy ennél jelentősebb számú csoport azonban Nyugat-Európa különböző országaihoz, városaihoz kötődik.⁹ Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy magyar viszonylatban is vannak előzményei a vizsgált témának, és az ahhoz kapcsolódó forráskiadásnak, bár azok nem okmánytárak, hanem kötetek, tanulmányok függelékeiben megjelent forrás publikációk, vagy folyóiratokban közöltek.¹⁰ Ezek azonban a jelen projekt által célként

³ Például *Veszprém város okmánytár. Pótkötet [1000–1526]*. Összeáll. Érszegi Géza – Solymosi László. Veszprém, 2010. (A veszprémi egyházmegye múltjából 20.)

⁴ Például *Documenta ad historiam familiae Bátorii de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540*. Ed. Horváth Richárd – Neumann Tibor – C. Tóth Norbert. Nyíregyháza, 2011. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 67); *Nógrády Árpád: Kanizsai László számadáskönyve*. Budapest, 2011. (História Könyvtár, Okmánytárak 8); *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*. Közreadja Neumann Tibor. Bp., 2012. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak.)

⁵ Például *A garamszentbenedeki apátság 13. és 14. századi oklevelei (1225–1403)*. Közzéteszi Keglevich Kristóf. Szeged, 2014. (Capitulum 9); *Monumenta ecclesiae Vesprimiensis 1437–1464. A Veszprémi Érseki és Főképtalanai Levéltár középkori oklevelei*. Szerk. Dreska Gábor – Karlinszky Balázs. Veszprém, 2014. (A veszprémi egyházmegye múltjából 25); *Regesta Supplicationum 1522–1523. A VI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények*. Közreadja Lakatos Bálint. Bp.–Róma, 2018.

⁶ Például *Politikatörténeti források Bátorii István első helytartóságához (1522–1523)*. Közzéteszi C. Tóth Norbert. Bp., 2010.; *A körösi comes terrestrisek oklevelei (1274–1439)*. Szerk. B. Halász Éva – Suzana Milijan. Bp.–Zágráb, 2014.

⁷ Például *A Perényi család levéltára 1222–1526*. Közzéteszi Tringli István. Bp., 2008. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 44); *Piti Ferenc – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor: Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284–1524)*. Nyíregyháza, 2010. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 65); *Az Árpád-kori nádorok és helyettesik okleveleinek kritikai jegyzéke*. Szerk. Szócs Tibor. Bp., 2012. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 51.)

⁸ Például *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. IX. (Zunfturkunden 1420–1580)*. Hrsg. Gernot Nussbächer – Elisabeta Marin. Braşov, 1999.; *Handel und Gewerbe in Hermannstadt und in den Sieben Stühlen 1224–1579*. Ed. Radu Constantinescu et al. Sibiu, 2003. (Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt II.)

⁹ Például Christoph Haidacher: *Die älteren Tiroler Rechnungsbücher. Analyse und Edition*. I–III. Innsbruck, 1993–2008.; *Městské Úřední knihy z Archivu města Brna 1343–1619. Katalog*. I–III. Ed. Ludmila Sulítková. Brno, 1999–2003.; Michael Grundner: *Die Münzstätte Wien im 15. Jahrhundert. Organisation und Verwaltung im Spiegel spätmittelalterlicher Handschriften*. Schwechat, 2004.; Elisabeth Gruber: „Raitung und awßgab zum gepew” – *Kommunale Rechnungspraxis im oberösterreichischen Freistadt. Edition und Kommentare der Stadtgrabrechnung (1389–1392)*. Wien, 2015. (Quelleneditionen des Instituts österreichische Geschichtsforschung 14.)

¹⁰ Például Kerekes György: *A kassai kereskedelmi társaság főljegyzései 1502. és 1503. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 9 (1902) 106–117.*; *Domanovszky Sándor: A szeptesi városok árúmegállító joga. Lőcse és Késmárk küzdelme az árúmegállítáért 1358–1570*. Bp., 1922.; *A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságlevelei*. Szerk. Kenyeres István. Bp., 2008. (Források Budapest közép- és kora újkori történetéhez 1); *Weisz Boglárka: Debrecen kereskedelmi életének jogi háttere a középkorban*. In: *Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok*. Szerk. Bárány Attila – Papp Klára – Szálkai Tamás. Debrecen, 2011. 142–148.; *Weisz Boglárka: Kassa kereskedelmi életének jogi háttere a középkorban*. In: *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. I–II. Szerk. Bárány Attila – Dreska Gábor – Szóvács Kornél. Bp.–Debrecen, 2014. II. 905–908.

kitűzöthöz képest csak igen vékony szeletét fedik le a tervezett forráskiadvány tematikájának, és sok esetben időben túl is nyúlnak azon.

Mindezek alapján is érzékelhető, hogy a tervezett kiadvány olyan űrt töltene be, mely tartalmánál fogva nemcsak magyar, de nemzetközi érdeklődésre is számot tart. A köztudottan igen bonyolult gazdaságtörténeti folyamatok megértése, feldolgozása és kutathatósága a feltárt és kiadott latin és német nyelvű források segítségével könnyebbé válna. A korszakhatárok megválasztását két szempont indokolta: egyrészt ilyen jellegű tematikus okmánytárat érdemes a középkor elején kezdeni, másrészt a záró dátummal (1437) lehetőséget kívánunk teremteni arra, hogy a későbbiekben a már megkezdett gyűjtést folytatni lehessen időrendben haladva, teret engedve más gazdasági jellegű (például a pénzverésre vagy a kézműiparra vonatkozó) forráscsoportok esetleges bevonásának is. Az Anjou-kor és a Zsigmond kor második felére vonatkozó forrásfeltárás és -kiadás jelentősen elmaradt a korábbi időszakokhoz képest, így az időintervallum megválasztása ebből a szempontból is indokoltnak tűnik. A forráskiadás tekintetében messze a legteljesebb Árpád-kori anyag szerepeltetését a forráskiadvány tematikája kívánja meg.

A kereskedelem a gazdaság valamennyi ágával összefüggésbe hozható, így a felhasználható források mennyisége bőséges, főként ha figyelembe vesszük a forrástípusok gazdagságát is (például oklevelek, levelek, számadások, formulás gyűjtemények, követjelenések).¹¹ Mivel a kereskedelem bekapcsolta a Magyar Királyságot Európa vérkeringésébe, a dokumentumok keletkezettek a Magyar Királyság határain belül és azokon túl is. Ezeket a forrásokat napjainkban egyrészt a Kárpát-medence területén lévő államok levéltárai, másrészt a szerteágazó kereskedelmi kapcsolatoknak köszönhetően azon kívüli archívumok is őrzik. A forráskiadványban az iratokat eredeti elképzeléseink szerint tematikus egységekbe kívántuk rendezni, a 2019. január 22-én tartott konferencia¹² és az azt követő vita következtében a kronologikus publikálás mellett döntöttünk, ami azonban nem befolyásolja a megjeleníteni kívánt oklevelek gyűjtési körét. Az időbeliség azért is indokolt, mert az egyes források több tematikus egységbe is besorolhatók, illetve annak mellőzésével az egyes időszakokban sok esetben megfigyelhető változások kevésbé érzékelhetők. A kiadványt terveink szerint személy-, helynév-, valamint tárgymutató zárja.

A források összegyűjtése során kiemelt szerep jut a kereskedelmi színterek vizsgálatát, illetve azok elemzését lehetővé tevő iratoknak. Ezen belül a vásárendéylek, illetve a vásárokhöz kapcsolódó egyéb források reprezentatív közlése kettős célt szolgál: bemutatni egyrészt azt a folyamatot, hogyan alakult ki az Árpád-kortól kezdődően a 14. század második felétől általánossá váló vásárendéylező oklevélformula, milyen egyéb kiváltságokkal bővítették ezeket az engedélyeket a későbbiekben, illetve milyen, ettől eltérő kiváltságleveleket lehet számba venni. Ezzel párhuzamosan a forráskiadvány segítségével

¹¹ Vö. Solymosi László: Kereskedelemmel kapcsolatos források az Árpád-kori Magyarországon. In: *Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére*. Szerk. Horn Ildikó – Lauter Éva – Várkonyi Gábor – Hiller István. Bp., 2016. 33–39.; Draskóczy István: A Magyar Királyság kereskedelmére vonatkozó írott források a késő középkorból. In: uo. 41–62.

¹² <https://tti.btk.mta.hu/lendulet/kozepkori-gazdasagtortenet/hirek/3508-a-lendulet-kozepkori-magyar-gazdasagtortenet-kutatorcsoport-konferenciaja-intezetunkben.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2019. április 16.)

érzékeltetővé válik, hogyan változott meg az Árpád-kori kezdetektől a *forum liberum* fogalma, illetve milyen vásártípusok alakultak ki a vizsgált időszakban. A vásárookra vonatkozó egyéb források, mint a vásáráthelyezések, vásárrendezési vitákra, vásárok működésére, vásári kikiáltásokra vonatkozó okmányok ezen intézmény mindennapjaiba engednek bepillantást. A kereskedelmi színterekhez kötődő adatok második csoportját a lerakatokra, lerakatjogra (árumegállító jogra) vonatkozó források alkotják. A vizsgált korszakból származó lerakatengedélyek javarészt kiadott források, így azok újraközlése nem minden esetben indokolt, a Luxemburgi Zsigmond magyar király által 1402. január 22-én több városnak is biztosított engedélyek (ezek egy része kiadatlan, más részük hibás kiadásban jelent meg), és azok kibővítésére, illetve azok visszavonására vonatkozó oklevelek kiadása azonban elengedhetetlen, sőt, ez esetben a publikáció – a többi csoporttól eltérően – teljességre törekszik. Ezzel párhuzamosan olyan egyéb oklevelek közlésére is sor kerül, melyek a korszakban a lerakatokhoz kötődő adatokat, szabályozásokat tartalmazták. Szintén helyet foglalnak a kötetben a kereskedelmi színterek harmadik csoportját képező, állandó kereskedelmi épületekre vonatkozó kútfők, melyekre elszórta ugyan, de már e századokban is találunk adatokat.

A következő nagyobb forráscsoport a vámszedés témaköréhez kapcsolódik. Mind a (bármely vámtípushoz sorolható) bel-, mind a külkereskedelmi vámok szoros összefüggésbe hozhatók a kereskedelemmel. Egyrészt a kereskedők útját, másrészt a kereskedelmi árucikkek fajtáját, összetételét mutatják be. A vámengedélyek kiadásával egyfelől azt a folyamatot lehet bemutatni, miként változott a vámengedélyben részesülők köre, másfelől, hogy hol alakultak ki az Árpád-korból eredő királyi vámok mellett új vámszedőhelyek. Mindez kiegészül a vámokra vonatkozó egyéb forrásokkal (áthelyezések, viták, túlkapások). A harmincadokra vonatkozó iratok a harmincadhelyek kialakulásának folyamatát, az abban történő változásokat szemléltetik a forráskiadványban. A kiadatlan vámszabályzatokban felbukkanó kereskedelmi árucikkekre vonatkozó adatokból nem csupán ennek az időszaknak a mértékegységei, a szállítási és csomagolási körülményei ismerhetők meg, de a korszak anyagi kultúrájának is kimeríthetetlen s kivételes forrását jelentik, ezért komoly következtetések levonását teszik lehetővé. A pénzromlás, illetve az áremelkedés jelenségének érzékeltetéséhez is kiváló háttéranyagot biztosíthat a különböző évszázadok egyes vámtételeinek összevetése, amit az egybegyűjtött forrásanyag nagyban megkönnyít. A vámfizetés alóli mentességek kiadásánál, a kiváltságot megszerzők körén (például városok, hazai kereskedők, egyházi testületek), az egyes társadalmi csoportok mentességének minőségén, területi kiterjedésén túl, a már megszerzett immunitás bővítését vagy szűkítési lehetőségeit kívánjuk szemléltetni. A kiváltságokon felül természetesen a vámmentességhez kapcsolódó vitákat, pereket és ítéleteket is figyelembe kell venni. A források segítségével érzékeltetővé válik, mit jelentett, mikor és miért alakult ki a középkor elterjedt jogi tétele, „a korábbi adományok elve”.¹³

¹³ Vö. Kovács Viktória: Korábbi adományok elve: vezérfonalak az Anjou- és a Zsigmond-kor vámjogi ítélkezési gyakorlatában. In: *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a középkorról*. Szerk. Kádás István – Weisz Boglárka. Bp., 2017. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 263–282.

A következő tematikus egységet a kereskedelmi színterekhez és a vámszedéshez kapcsolódó kényszerrendszabályokra, valamint egyéb kötelezettségekre vonatkozó források képezik, ide sorolhatók az útkényszerhez, a mérföldjoghhoz, a helyi mértékek használatához tartozó rendelkezések, illetőleg a pénzhasználatához vagy a kizárólagos előállítás és értékesítési joghoz kötődő iratok.

A kereskedelem természetesen nem működhetett volna a magyarországi és a külföldi kereskedők nélkül. A forráskiadványnak tükröznie kell a rájuk vonatkozó szabályozásokat, illetve mentességeket, a kereskedelmi szerződéseket és társulásokat, a hozzájuk kapcsolódó pereket, melyek segítségével érzékelhetővé válik, hogy a vizsgált korszakban személyi körük, aktivitásuk, a Magyar Királysághoz, illetve az itt lévő városokhoz fűződő viszonyuk milyen változáson esett át, kapcsolatuk a Magyar Királyság mely régióival volt szorosabb vagy lazább. A kiadvány ugyanakkor nem hagyhatja figyelmen kívül azon külföldi forrásokat sem, amelyekben magyarországi kereskedők, kereskedelmi áruk jelennek meg. Itt elsősorban vámszabályzatokra, adóslevelekre, kereskedelmi egyezményekre kell gondolni.

A fenti szempontokat szem előtt tartva a kiadvány alapját képező forrásokat a magyarországi és külföldi levéltárakban végzett eddigi forrásfeltárás, és a projekt keretében folytatandó további hungarikakutatás révén gyűjtjük össze. A kiadvány természetesen nem törekszik arra, hogy a korszak minden kereskedelemhez kötődő iratát kiadja, a projektvezető eddigi kutatásainak tapasztalataira¹⁴ támaszkodva azonban igyekszik elérni, hogy az reprezentatív legyen. Ugyanakkor abban az esetben, ha a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Fényképgyűjteményében a kutatócsoport munkája nyomán feltárt források nem lelhetők fel, a kiadást minden esetben megtesszük. A kereskedelem-történet nemcsak a magyar, de a külföldi kutatók érdeklődésének is a középpontjában áll. Utóbbiak saját, középkori kereskedőiknek, illetve azok tevékenységének vizsgálatakor nem nélkülözhetik a magyar forrásanyagot sem, éppen ezért a latin és német nyelvű forrásokat tartalmazó kiadvány külföldi érdeklődésre, illetve felhasználásra is számot tarthat. Az elkészítendő forráskiadványt a vizsgált korszak regesztasorozatai, az *Anjou-kori oklevéltár*, a *Zsigmondkori oklevéltár* és a *Regesten Kaiser Sigismunds* szintén fel tudja használni. A történészek mellett a régészek, a nyelvtörténészek, az anyagi kultúrát vizsgáló kutatók számára is megkerülhetetlen lesz.

A pályázat résztvevői a latin paleográfiában jártas szakemberek, mindemellett a forrásanyag nélkülözhetetlenné teszi német paleográfiában jártas kutatók bevonását is. A kiadvány elkészítésében pályafutásuk különböző szakaszaiban járó – Pre Doc, illetve PhD fokozattal és az MTA doktora (DSc) címmel rendelkező – kutatók működnek együtt, a forráskiadásban jártas szenior kutatók (Neumann Tibor, Skorka Renáta, C. Tóth Norbert) jelenléte, lektori tevékenysége biztosítja a fiatal generáció számára a megfelelő szakmai segítséget, illetve a kiadvány magas színvonalát.

¹⁴ Vö. pl. Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. Bp., 2012. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések); Weisz Boglárka: *A királyketteje és az ispán harmada. Vámok és vámszedés Magyarországon a középkor első felében*. Bp., 2013. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.)

Függelék

A forráskiadvány tételeinél a sorszámot követően az okirat kiállításának magyar nyelvű dátumát és helyét tüntetjük fel, majd rövid tartalmi kivonat (a német nyelvű források esetében általában hosszabbak) és apparátus (az íráshordozó anyagára, az okmány hitelesítésére, a hátlapon lévő egykorú és közelkorú feljegyzésekre vonatkozó adatok, majd levéltári jelzet és szövegahagyomány, illetve az eddigi kiadások, regeszták feltüntetése zárja a sort) kap helyet a források teljes szövegű közlését megelőzően. A szövegeket filológiai és történeti jegyzetekkel látjuk el. Az alábbiakban két latin és egy német nyelvű forrás közlésén keresztül kívánunk ízelítőt nyújtani a készülő kötetből, amelyben a szövegek végső formája eltérő lehet.

1.

Visegrád, 1328. június 9.

I. Károly meghagyja a Vas és Zala megyei vámszedőknek, hogy a körmendi hospesektől kiváltságuk értelmében ne szedjenek vámot.

Hártyán, a hátlapján a nagypecsét nyomával. Hátlapján kora újkori feljegyzés és jelzet.

Orig. Österreichisches Staatsarchiv (Wien). Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Sonderbestände. Familienarchiv Erdödy. (= ÖStA HHStA FA Erdödy) D 89.

Karolus Dei gratia rex Hungarie fidelibus suis universis tributariis tam nostris regalibus et reginalibus, quam aliorum quorumcunque nunc et pro tempore in terris et in aquis in Zaladiensi et Castri Ferrei comitatibus constitutis, quocunque nomine censeantur, quibus presentes ostendentur, salutem et gratiam. Cum fideles hospites nostri de Kwrmond hac libertatis prerogativa per dominum Belam quondam inclitum regem Hungarie proavum nostrum eis concessa et tandem per alios reges eius successores, nostros predecessores et per nos confirmata gratulentur, ut in predictis duobus comitatibus de ipsorum mercimoniis per quelibet loca tributorum tributa dare et solvere non teneantur,¹⁵ volumus et fidelitati vestre universitatis firmiter et districte precipimus per presentes, quatenus prefatos hospites nostros aut quemlibet ex eis cum ipsorum mercimoniis et rebus propriis

¹⁵ IV. Béla 1244. évi kiváltsága értelmében a körmendi kereskedőknek (*mercatores*) Vas és Zala megyékben kereskedelmi áruik után nem kellett vámot fizetniük. *Elenchus fontium historiae urbanae*. III/2. (= EFHU) Ed. András Kubinyi et al. Bp., 1997. 38. IV. Béla 1244. évi oklevelét, mely a körmendiek egyéb kiváltságait is tartalmazta, 1270-ben V. István megerősítette, majd ezt 1328. június 2-án I. Károly is átírta és megerősítette. *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. (= UB) I–IV. Hrsg. Hans Wagner – Irmtraut Lindeck-Pozza. Wien–Graz–Köln, 1955–1985. IV. 33–34.; *Anjou-kori oklevéltár*. (= AO) I–. Szerk. Almási Tibor et al. Szeged–Bp., 1990–. XII. 301. sz.

per loca tributorum absque tributo transire libere permittatis ipsa libertate ipsorum in privilegio eorum contenta requirente, aliud facere, sicut nos offendere pertimescitis, non audentes. Datum in Alto Castro, in octavis Corporis Domini, anno eiusdem millesimo trecentesimo vigesimo octavo.

2.

Visegrád, 1330. április 19.

I. Károly meghagyja a Vas és Zala megyei vámszedőknek, hogy a körmendi hospesektől kiváltságuk értelmében ne szedjenek vámot.

Hártyán, hátlapján töredékes nagypecséttel. Hátlapján kora újkori feljegyzés és jelzet.

Orig. ÖStA HHStA FA Erdödy D 91.

Nos, Karolus Dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit, universis, quod cives et hospites nostri de Gurmend ad nostre serenitatis accedentes presentiam exhibuerunt nobis privilegium libertatis civitatis nostre eiusdem, in quo inter cetera conspeximus, quod mercatores dicte civitatis in parochia¹⁶ Ferrei Castri et de Zala nullum de suis mercimoniis tributum solvere tenentur,¹⁷ supplicantes nobis, ut exinde, cum tricesimarius¹⁸ et tributarius nostri de eadem Gurmend¹⁹ ipsos ultra dictam libertatem eorundem²⁰ aggravare conetur, de remedio dignemur providere opportuno. Igitur vobis universis tributariis tam in comitatu Castri Ferrei, quam de Zala et specialiter tricesimariis et tributariis nunc et pro tempore constitutis in eadem civitate Gurmend damus presentibus in mandatis, quatenus ultra libertatem eorundem civium nostrorum, specialiter tu Rophoyn, tributa super eosdem nullatenus exigere presumpmatis, ipsos in libertate eorundem stare permittentes, nec etiam, cum eadem libera civitas nostra existat, tu specialiter Rophoyn, tam venientes, quam de eadem recedentes debeas vel presumpmas molestare quoquomodo. Datum in Vissegrad, quinta feria proxima ante quindenam Pasce, anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo.

¹⁶ A szövegben *parochya*.

¹⁷ A körmendi kereskedőknek Vas és Zala megyékben kereskedelmi áruik után IV. Béla 1244-ben biztosított vámmentességet. EFHU 38. IV. Béla oklevelét 1270-ben V. István megerősítette, majd ezt 1328. június 2-án I. Károly is átírta és megerősítette. UB IV. 33–34.; AO XII. 301. sz. Vö. Függelék 1.

¹⁸ A szövegben *tricesmarius*.

¹⁹ A körmendi harmincad más oklevélből nem ismert. A Körmenden szedett vámra vonatkozóan sem rendelkezünk korábbi adattal, az esetleg az itt tartott vásárhoz kapcsolódott. Vö. 1327: *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. I–VIII. Ed. Arnold Ipolyi et al. Győr–Bp., 1865–1891. I. 145.; AO XI. 347. sz.

²⁰ A szövegben *eorundem* után kihúзва *ipsos*.

3.

Buda, 1428. február 7.

A budai bíró és tanács Bécs bírójához és tanácsához intézett válaszlevele, melyben [Zsigmond] magyar királytól újonnan nyert jogosultságokra hivatkozva elismerik, hogy többszöri figyelmeztetés után Hans Peitskover bécsi polgár személyét és vagyonát őrizet alá vették, boltját és számadásait átvizsgálták az uralkodó, a város és az ország szabályozását figyelmen kívül hagyó kereskedelmi tevékenység miatt. Bécs városvezetői a levelet 1428. április 22-én városuk egyik városkönyvébe másoltatták, míg az eredeti iratot a városháza tornyában, egy ládában helyezték el.

Bejegyzés az egyik, 15. századi bécsi városkönyvben.

Orig. Wiener Stadt- und Landesarchiv (Wien). Handschriften. A 285.3/275v.

[Lap tetején más kéz írásával:] Ein brief von Ofen

Des phincztags von Sand Jorgen tag²¹ habent die herren des rats den brief in ir statpuch haissen schreiben, des inhaltung ist also:

Den erben weisen, dem burgermaister und richter und dem rate der stat ze Wienn, unsern guten frewnden²²

Erben und weisen, unsern frewntleichen dienst zavor! Als ir uns schreibt von Hannsen wegen des Peitskover,²³ ewer mitburger umb das beschawn seins gewelbs und seiner register,²⁴ daz wir getan heten und ir von uns ain antwurt begert. Mügt ir wissen, daz wir denselben Peitskover und ander gesst von Österreich und auch aus andern lannden offt ermant haben und ermont haben lassen haimleich und offenbar und voraus den obgenanten Peitskover und sein diener, Lucas, daz sy recht solten hanndeln und wider unser statrecht, noch wider das lannd nicht tün solten und demselben Peitskover vor auch von uns im vergeben ist worden, daz er wider gebot tet unsers genedigen herren, des kunigs²⁵ und auch der lantschafft, des er zu merkchleichen schaden kommen wer, heten wir im das nicht versehen.

²¹ Április 22.

²² Vélhetően az eredeti levél hátoldalán szerepelt.

²³ 1447 előtt meghalt, mert ez évben már özvegyét említik. Vö. Richard Perger: Nürnberg im mittelalterlichen Wien. *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 63 (1976) 55.

²⁴ A nem budai kereskedők budai kereskedelmi szabályozásához lásd *Das Ofner Stadtrecht. Eine Deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn*. Hrsg. Karl Mollay. Bp., 1959. 190–202. Magyar fordítását lásd *Buda város jogkönyve*. I–II. Közreadja Blazovich László – Schmidt József. Szeged, 2001. (Szegedi Középkortörténelmi Könyvtár 17) II. 525–543.

²⁵ Luxemburgi Zsigmond magyar (1387–1437), német (1411–1437) és cseh (1420–1437) király.

Also hat er noch nicht wellen ablassen und hat gehandelt wider unsrer statrecht und freitumb und wider verbot unsers gnedigen herren, des kunigs und des ganczen lannds, des wir gute weisung haben und köm der unser ayner in ewr mittel, der wider ewr landes und statfreitung têt, ir liesst in ungepüsst nicht, desselben traw wir auch ze geniessen und durch solhe straff unsrer statfreitumb ze sterken, daz er und ander von solher hanttirung werden lassen, damit unsers gnedigen herren, des kunigs stat und land gewacht wurd.

Auch tü wir ewrer freuntschaft ze wissen, daz ir vil sind aus Österreich und aus andern lannden, die für ew herab herkomen aus Payrn, aus Francken, aus Swaben und auch von Nüremberg, die wider unsers herren, des kunigs land und stet grosleich getan haben und tēgleich tün, daz des landes und der stat gross verderblich scheden ist, das hab wir fürbracht unserm gnedigen h<e>rren, dem kunigen, der uns auf ain news gewalt geben hat und nēmleich mit uns verlassen hat, wo wir solch ankomen, die wider seiner gnaden, stet und land tēten oder wider freitumb und gerechtikait des lanndes und der stet, daz wir die solten echten an leib und an gut.²⁶

Auch schreibt ir uns und berürt die aynung der zwair land, Ungern und Österreich, die sich der sider nye gegeneinander entseczt heten,²⁷ so hoff wir zu Gott, daz sich die land, noch die fursten der land von wegen der gerechtikait und freitumb unsrer stat, daz wir die bevessten und halden wellen und sullen sich darumb nicht enczwaien, denn ir baidere gnad uns bey recht werden behalden, des wir alter her gute, bewerte hantfestbrief und sigel haben und darauf unsers gnedigen h<e>rren, des künigs bestettung,²⁸ der wir main und hoffen ze geniessen des pessten, als wir mugen. Geben zu Ofen, an sambstag nach Dorothee virginis anno etc. XXVIII°.

Richter und der rat
der stat zu Ofen

[*Megegyező írással:*] Der brief leit in dem rattürn in ainer skatel.²⁹

²⁶ Zsigmond Budának kiállított ezen kiváltságlevele nem ismert.

²⁷ Vélhetően az 1402-ben az osztrák hercegekkel kötött örökösödési szerződésre utal a levél. Vö. Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Bp., 1984. 50–52.

²⁸ Vélhetően Buda IV. Bélától kapott lerakátjogára, és Zsigmond király ugyanezen jogra vonatkozó, fenn nem maradt, de szövegében részben ismert oklevelére utal a levél. Vö. Skorka Renáta: A budai jogkönyv lerakatra vonatkozó artikulusai. In: *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Weisz Boglárka. Bp., 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 375–376.

²⁹ A bécsi középkori városháza tornyában lévő levéltárnak ez az első ismert említése. Vö. Ferdinand Opll: *Geschichte des Wiener Stadt- und Landesarchivs*. Wien, 1994. 10. Buda város eredeti levele nem maradt fenn.

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erzsebet@btk.mta.hu, terjesztes@mta.btk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft

Előfizetőknek: 850 Ft

9 770040 963009

1 9 0 0 2